

THE FOUR SEASONS AS AGES OF THE SOUL

Anamaria Dobrescu (Popa)

Phd Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The work of Ana Blandiana abounds with symbols that reflect a very original imagination and a very intense inner life. The constant pursuit for understanding the most important coordinates of the human existence – life and death- is represented in surprising metaphores. Her prose is as picturesque and imaginative as her poetry, mostly in her first fictional short stories intituled "The Four Seasons" (1977). We will hereby try to reveal and outline the significances of her most suggestive and reccurent symbols using the method of psycocriticism conceived by Charles Mauron, which provides new interpretative dimentions to themes like the human destiny, liberty, the metamorphose of the soul, death and the destiny of the artist.

Keywords: myth, symbol, Ana Blandiana, the Four Seasons, psycocriticism

O personalitate eminentă culturală ca cea a Anei Blandiana, nu poate fi pe deplin înțeleasă și receptată fără relevarea dimensiunilor mitice ale operei sale. Arta este un fenomen de cultură. Ea se ridică deasupra structurilor formale, căutând esența ființei umane și a existenței ei, creația fiind rodul unui proces conștient și inconștient. Așa cum observa și Gilbert Durand, „Marile opere nu ne vorbesc despre un om, ci despre *om*”⁹⁵³. Este și cazul operei Anei Blandiana. Meritul acestor opere este că ele propun întotdeauna o formă de experiență universalizabilă. Dar pentru a valorifica la maxim potențialul lor, trebuie să recunoaștem superioritatea mitului asupra capriciilor *ego*-ului. „Numai mitologia poate în ultimă analiză să dea seama de ansamblul motivațiilor unei opere umane.”⁹⁵⁴. De aceea, trebuie să luăm în considerare cele mai relevante cercetări din domeniul mitologiei, iar una dintre aceste lucrări este cea a lui Charles Mauron *De la metaforele obsedantela mitul personal*, ce deschide orizonturi noi prin introducerea metodei psihocritice.

⁹⁵³ Gilbert Durand, *op.cit.*, pg. 150.

⁹⁵⁴ Ibidem, pg. 165.

Lucrarea la *De la metaforele obsedante la mitul personal* de Charles Mauron are ca scop creșterea înțelegerii operelor literare și a genezei lor. Autorul propune o nouă metodă de studiu, numită psihocritica, considerată un instrument util de analiză a textului literar, capabil să reveleze semnificații neobservate prin alte metode, a căror sursă ar fi personalitatea inconștientă a scriitorului.

Pornind de la teoria freudiană a modelului structural și a altor studii de psihologie asupra imaginației, Mauron consideră că opera de artă reprezintă crearea, parțial conștientă, parțial inconștientă, a unei realități compensatorii, în care dorințele profunde ale *id*-ului găsesc o cale de manifestare superioară, contribuind la eliberarea spiritului artistului de constrângerile realului. Această viziune plasează *id*-ul, inconștientul, ca sursă a oricărui act creator, deci, implicit a actului creației artistice.

Astfel, s-a născut o nouă critică, preocupată de stările cele mai adânci, de vise, de teme și de mituri, mai degrabă decât de fapte și de gânduri clare. Ea ar dori să surprindă în opera fiecărui scriitor, manifestările unui „eu profund”⁹⁵⁵. „Eul profund” unește conștientul de inconștient prin intermediul operei de artă. De exemplu, câmpia, simbol al deschiderii, al spațiului nesfârșit, asociată temei libertății de mișcare și de exprimare, își particularizează sensul, precizându-l, prin descoperirea ei în rețele de asocieri obsedante alături de ceață, negru, grup de oameni, în opoziție cu imaginea sufocantă a orașului. Dacă peste imagini mai suprapunem și stările exprimate, de la confuzie, la vină, reproș, la revoltă și senină acceptare, vom înțelege că la Ana Blandiana obsesia câmpului trădează dorința profundă de refugiu în spațiul liber al câmpiilor din copilărie și nevoia de securitate și de autoafirmare, permanent sabotate de regimul comunist.

Obiectul psihocriticii este studiul personalității scriitorului, în special al inconștientului. Operațiile care compun metoda psihocritică sunt:

Suprapunând texte ale aceluiași autor ca pe niște fotografii ale lui Galton, se fac să apară **rețele de asocieri sau grupuri de imagini obsedante** și probabil involuntare.

Se caută cum se repetă rețelele, grupurile sau structurile revelate de prima operație. Structurile desenează **figuri și situații dramatice**. Se combină analiza diverselor teme cu aceea a fantasmelor și a **metamorfozelor** lor. Ea conduce în mod normal la imaginea unui

⁹⁵⁵ Ibidem, pg. 14.

mit personal, fantasma cea mai frecventă la un scriitor, sau imaginea care rezistă suprapunerii operelor sale.

Mitul personal și avatarii săi sunt **interpretați** ca expresii ale personalității inconștiente și a evoluției acesteia.

Rezultatele astfel obținute prin studiul operei sunt controlate prin **compararea lor cu viața scriitorului**.⁹⁵⁶

Vom încerca în cele ce urmează o aplicație a metodei pe nouă texte scrise de Ana Blandiana: *Învingători*, *Descântec de ploaie*, *Dans în ploaie*, *Cântec de miner tânăr* (vol. *Persoana Întâi Plural*), *Elegie de dimineață*, *Ar trebui*, *Eclipsa* (vol. *Călcâiul vulnerabil*), *Cele patru anotimpuri – Iarna - Capela cu fluturi*, *Cele patru anotimpuri- Primăvara - Dragii sperietori*. Pentru o prezentare diacronică a evoluției mitului personal, am ales texte din perioade diferite, aflate la o distanță de 13 ani și, pentru o proba flexibilitatea metodei, am abordat două genuri diferite: liric și epic. (Anexa 1.)

Din suprapunerea acestor texte au reieșit câteva simboluri evidente, antrenate în rețele de asociații obsedante precum: **libertate**: *Câmp*, *Păsări*, *Vânt*, *libertate*, *iarbă*, *părul*, *hotărî*, *aripilor*; **Moarte**: *Mi-au prins în țărână rădăcini genunchii*, *Am dispărea*, *echilibrul naturii*; **Plecarea-așteptarea-întoarcerea**: *Se întoarcere*; *așteptând*; *Învingători ne-ntorceam*; *Ca să mă-ntorc printre voi*, *Esti departe plecat și eu te aștept (5)*, *Tu poți oricând să mă întorci* etc. Și figurile și situațiile dramatice sunt ușor de conturat: un eu (feminin sau masculin), aflat fie în călătorie/ plimbare, fie în așteptare, este de cele mai multe ori singur, fără a se simți solitar; deseori are loc/se dorește/ se așteaptă o întâlnire cu un bărbat. Situația dramatică, redusă foarte schematic, este deseori o așteptare, uneori o întâlnire, în care comunicarea e fie indirectă, fie sumară, fie imposibilă (el e mort). De exemplu: „*Ești departe plecat și eu te aștept, / Și tu știi că te-aștept*”. (*Descântec de ploaie*) și

Azi m-am pierdut, iubito, prin straturi mari de timp, /.../
Dar m-ai strigat - și glasul ți-ajunse greu la mine
Și m-am speriat că n-o să-ajung la timp,
Și-am prins să-mping mormanele de timp
Spre viitor - și iată-mă la tine.” (Cântec de miner tânăr)

⁹⁵⁶ Ibidem, pp. 33-34.

Mitul personal, așa cum reiese până acum este cel al unei Penelope în așteptarea partenerului aparent dispărut, dar totuși perceput ca fiind viu, absent. Atunci când exprimarea este la persoana I singular, masculin, cum este cazul în ultimele versuri citate, deseori eul este plecat, identificarea făcându-se cu Ulise. Această schimbare de roluri e posibilă, căci, „*fiecare figură nu poate reprezenta decât un eu sau un aspect al supraeului sau al sinelui*”⁹⁵⁷ cu care scriitorul se identifică în mod inconștient. Este constantă și încercarea Penelopei de a-și păstra puritatea morală, rămânând fidelă mai ales convingerilor sale.

Moartea însăși este percepută ca o cale de redobândire a unei stări de puritate, specifică lumii eterne a ideilor, în opoziție cu lumea fizică, supusă maculării și degradării morale: „*Îl invidiam cred pe bătrânul învins că – în timp ce eu aveam doar senzația înșelătoare că sângele mi se scurge prin tălpi în pământ – sângele lui, înghețat o clipă, numai o clipă, va porni pe minunatele căi ale transformărilor naturale, se va scurge printre pietre, va fi dus de ploi și va fi purificat prin tulpinile fragile ale plantelor înspre înfloriri mai norocoase.*”⁹⁵⁸

O altă metaforă surprinzătoare a morții purificatoare se regăsește în imaginea copiilor-flori, probabil o altă răstălmăcire a scriitoarei a unei expresii populare copii-din-flori (i.e. copii născuți din dragoste curată), investită cu sensuri multiple. Aflată în cimitir, naratoarea are o halucinație miraculoasă a unor flori-copii ce-i împărtășesc adevărul nașterii și morții: „*Copiii cresc din pământ, asta știe orice țânc. Abia după ce cresc îndeajuns ca să nu mai fie în pericol când sunt desprinși de pământ, vin părinții și îi aleg, și-și duce fiecare acasă copilul care i-a plăcut și apoi începe să-i spună povești despre cum se fac copiii și altele, ca să ne lege mai mult de ei și ca să nu încercăm să ne întoarcem înapoi.*”⁹⁵⁹

Aceeași idee a purificării prin moarte apare și în poezia *Ar trebui*, un adevărat *regressus ad uterum* ce imaginează viața într-un revers cronologic surprizător prin sfidarea legilor fizice și logice, dar tulburător prin frumusețea spectacolului de idei: „*Ar trebui să ne naștem bătrâni, /Să venim înțelepți, /.../Să ne naștem copii la nașterea fiilor noștri. /.../Noi am dispărea tot mai mult, devenind tot mai mici, / Cât bobul de strugure, cât bobul de mazăre, cât bobul de grâu...*”⁹⁶⁰ (*Ar trebui*).

Dacă urmărim mitul în evoluția cronologică a operelor (de la poemele primelor volume la primele povestiri fantastice apărute la o distanță de 11-13 ani), observăm că

⁹⁵⁷ Ibidem, pg. 210.

⁹⁵⁸ Ana Blandiana, *Cele patru anotimpuri*, Ed. Jurnalul Național, București, 2011, pg. 67.

⁹⁵⁹ Ibidem, pg. 71.

⁹⁶⁰ Ana Blandiana, *Călcâiul vulnerabil*, EPL, București, 1966, pg. 22.

„Penelopa” se află într-o relație tensionată și cu „peștorii”: Sperietorile și motanul „Arpagic”, simboluri ale autorității comuniste - cenzura, securitatea și președintele partidului - ce încalcă libertatea individului, figurată prin câmpie, păsări și fluturi. Dacă în prima povestire *Iarna – Capela cu fluturi*, conflictul se reduce la un schimb de priviri „Și, o clipă, am privit scena mut, cu ochii în ochii mirați ai pisicii”⁹⁶¹ ce sugerează relația de coexistență și de observare reciprocă a scriitoarei cu cenzura comunistă; în povestirea *Primăvara – Dragi Sperietori*, conflictul este verbalizat printr-un discurs aparent amical prin formula de adresare, dar ce continuă totuși pe un ton indignat, amar, trădând superioritatea reală a eului narator, a cărei singură infirmitate este neputința înțelegerii motivului facerii unui rău moral inutil: „*Dragi sperietori, poate nu sunteți obișnuite să vi se adreseze cineva atât de direct și atât de omenește, dar /.../ spuneti-mi și mie de ce o faceți? /.../ stați înfipte în realitate, și realitatea poate se sperie de voi. Dar irealitatea? Dar visurile, dar halucinațiile, dar minunile cărora le sunt fără încetare martor? Mi-ati luat câmpia, e adevărat, dar ce puteți să faceți împotriva nesfârșitelor câmpii pe care pot oricând să mi le imaginez? /.../ Mă uit la voi și nu cred că vă urăsc. Simt pentru voi, chiar dacă ați reuși să mă înfrângeți, numai milă, acest dispreț îndurerat.*”⁹⁶²

Așa cum afirma Ch. Mauron, literatura funcționează ca o realitate compensatorie, un loc unde este creată șansa unui echilibru între eul creator și eul social. Fantezia ajută la corecția realului și eliberarea scriitorului de tensiunile provocate de aspectele ostile ale societății. Pierderea tatălui scriitoarei a constituit un șoc destabilizator pentru psihicul în formare al unei tinere conștiințe, cu atât mai mult cu cât ea s-a simțit vinovată zeci de ani de prima lui condamnare și s-a simțit privată de comunicarea/ comuniunea fizică cu el datorită încarcerărilor politice și morții accidentale premature. Nevoile sale firești au fost imposibil de împlinit în cadrul realității, dar au devenit posibile în limitele „*nesfârșitelor câmpii*” pe care a putut oricând să și le imagineze. Moartea a căpătat un sens în marele ciclu al naturii și astfel drumul vieții poate merge mai departe, în pace...

În concluzie, arta, ca și visul, constituie o cale de trecere între conștiință și inconștient. Fiecare operă reflectă un echilibru între structurile inconștiente și cele conștiente. Psihocritica are ca sarcină a le defini pe cele dintâi. Asociațiile constituie un mod de gândire preconștientă. Conștiința le supune controlului logicii și al realității sale (spațiu, timp și

⁹⁶¹ Ana Blandiana, *Cele patru anotimpuri*, Ed. Jurnalul Național, București, 2011, pg. 48.

⁹⁶² Ibidem, pg. 74.

raporturi umane), dar cu cât gândirea este mai creativă, cu cât inconștientul este mai liber, cu atât imaginile verbale se supun logicii afective și unei realități interioare. Scriitorul are șansa de a cauta prin intermediul creației un echilibru între artist și om și de cele mai multe ori reușește. Grație lui și cititorul i se poate alătura în proces. Dacă funcția literaturii este de a ”instituționaliza subiectivitatea”, atunci funcția psihocriticii este de a-i evidenția profunzimile.

Anexa 1. Tabel rețele de asocieri obsedante (2 povestiri și 7 poeme) + stări + dorințe profunde + nevoi

	<i>Cele patru anotimpuri Primăvara- Dragii sperietori (1977)</i>	<i>Învingători (1964)</i>	<i>Cele patru anotimpuri- Iarna- Capela cu fluturi (1977)</i>	<i>Elegie de dimineață (1966)</i>	<i>Descântec de ploaie (1964)</i>	<i>Dans în ploaie (1964)</i>	<i>Cântecele de miner tânăr (1964)</i>	<i>Ar trebui (1966)</i>	<i>Eclipse (1966)</i>
Libertate	Câmp; Păsări; Aripi; Plete; libertate a părului răscolit de vânt; dezmăț herbal	Câmp, Vânt, Arcuri,	libertate	Să tac; copiii învățator vor să ningă	Ploile, iubesc, vânt, rochia se zbate; iarbă; mă tăvălesc	Ploaia ; tâmpl e; genunchii; dans; vântul ; părul năuc; stele;	-	Să fim în stare de-a hotărî soarta noastră în lume;	Cape tele aripilor unghii
Moart	Pământ	Pisica	biserica	elegie	-	-	-	Am	Mi-

e	ul urcând prin mine; în mormântare; un mort; Mâzgă unsă, purificare , biserica; ritual magic; echilibrul naturii ;	moartă a ceții	a					dispărea ; Bobul de grâu;	au prins în țărână rădăcini genunchii
Plecar ea- așteptarea- întoarcerea	Se întoarece ; așteptând ;	Învingători ne-ntorceam	-	Ca să mă-ntorc printre voi	Esti departe plecat și eu te aștept (5)	-	Tu poți oricând să întorci ; am revenit; m-am întors	Regreșsus aduterum	-
Puritate	Plans de copii; florile-copii = copii din flori = din	-	Ninsoare; altarul; Copii in zapadă;	Pământul, arzând de zăpadă	Ploiefeciorelnice	Ochii mei n-au cătat niciodată-n	Ochii noștri puri;	-	-

	iubire pură		moartea sub un strat de nea nu poate fi decât minunată			pământ; niciodată-n noroi			
Realitatea ostilă	Sperietori Negru; Dacia neagră;	Pisica moartă a ceții, Furtună, Acel oraș al nostru trist, ciudate maxilare	Restaurantul dezolant, femeia în uniformă neagră; pisica ucigând un fluture	Cu cenușă în porți; Praful focului mort;	-	Noroi ;	poteci le ascunse;	-	Proștii mă înving; Fiar e gonind spre mine hămesite; botul care mă ucide
Stări sufletești/dorințe profunde/nevoi	Amețeală; amenințare; reproș; vină; disperare; milă, acceptare	Demnități, Bucuri, răni grotești Frica,	Nesiguranță; amenințare, spaimă	Revolta, speranță, nevoia unor valori morale pure=siguranță	Innebunite – frenezie, euforie, nevoia de	Încredere, optimism, demnitate, inocență,	Nostalgia, dorința de reunire cu cel iubit, nevoia de	Reîntoarcere în increat, la starea de puritate	Plâng, Ridi col, milă

		Ură, nevoia de autoafirmare, libertate		ă morală	împărtășire a iubirii, a bucuriei	nevoia de autoafirmare	apartenența	originară	
--	--	---	--	----------	---	---------------------------	-------------	-----------	--

Bibliografie

1. Blandiana, Ana, *Călcâiul vulnerabil*, EPL, București, 1966
2. Blandiana, Ana, *Poezii*, Ed. Minerva, București, 1989
3. Blandiana, Ana, *Fals tratat de manipulare*, Ed. Humanitas, București, 2013
4. Blandiana, Ana, *Cele patru anotimpuri*, Ed. Jurnalul Național, București, 2011
5. Boldea, Iulian, *Ana Blandiana (monografie)*, Ed. Aula, Brașov, 2000
6. Cistelean, Alexandru, *Poezie și livresc*, Ed. Cartea Românească, București, 1987
7. Grigurcu, Gheorghe, *Ana Blandiana în Poeți români de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1979
8. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române, 5 secole de literatură*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008
9. Petraș, Irina, *Literatura română contemporană – O panoramă*, Ed. Ideea Europeană, București, 2008
10. Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol IV, Ed. Cartea Românească, București, 1989
11. Zăciu, M., Papahagi, M., Sasu, Aurel, *Dicționarul Esential al Scriitorilor Romani*, Editura Albatros, București, 2000
12. Chevalier, J., Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*. Editura Artemis, București, 2006
13. Durand, Gilbert, *Figuri mitice și chipuri ale operei – De la mitocritică la mitanaliză*, Ed. Nemira, București, 1998
14. Freud, Sigmund, *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*, EDP, București, 1980
15. Freud, Sigmund, *Scrieri despre literatură și artă*, Ed. Univers, București, 1980
16. Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1983
17. Mauron, Charles, *De la metaforele obsedante la mitul personal*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001